

І.М. Рудик

кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Різновиди вербальних маніпуляцій

В сучасних геополітичних умовах розуміння суті, механізмів і проявів вербальної маніпуляції є необхідною передумовою формування асертивної комунікативної поведінки й збереження недоторканості власного комунікативного простору. Це зумовлює актуальність дослідження маніпулятивних вербальних дій в сучасній лінгвістиці.

Маніпулятивні вербальні дії базуються на метафоричному розумінні маніпуляції як способу поводження з людьми як з об'єктами, речами (*маніпуляція* – від латинського *manus* – рука, в прямому значенні тлумачиться як поводження з об'єктами з певними намірами). Так, за тлумачним словником В. Даля, укладеним у 1881 році, іменник «маніпуляція» має єдине значення: «*маніпуляція* ж. латн. – *приёмы ручные, хватка, сручье; обиходъ*» [1: 297]. Побачивши світ майже через 50 років, у 1949, словник С.І. Ожегова, який був першим однотомним тлумачним словником російської мови, виданим після Великої Жовтневої соціалістичної революції, реєструє вже два значення іменника *маніпуляція*: «*1. Сложный приём, действие над чем-н. при работе ручным способом. 2. перен. Прodelка, махинация (неодобр.)*» [3: 310].

Схоже тлумачення маніпуляції пропонує й Оксфордський словник сучасної англійської мови: *manipulate* – *1. to control or handle sth with skill: manipulate the gears and levers of a machine. 2. (often derog) to control or influence sb/sth by clever or unfair means: As a shrewd politician he knows how to manipulate public opinion* [6: 714].

В інших випадках поняття маніпуляції, спрямованої на людей, вживають у метафоричному значенні. Це ж стосується і наукового визначення маніпуляції як виду психологічного впливу, майстерне виконання якого призводить до прихованого збудження в іншій людині бажань, не відповідних її актуально існуючим бажанням [2: 58].

Тобто, виходячи з прямого значення маніпуляції, можна метафорично розуміти її як своєрідний контроль над людиною, який здійснюється через вплив на її «важелі». У філософському розумінні, маніпулятор може «задіяти» три основні «важелі»: переконання, бажання й емоції об'єкта маніпуляції [5].

Одним з різновидів маніпуляції переконаннями є обман, який являє собою спробу переконати адресата в правдивості пропозиції, в яку сам адресант не вірить. За аналогією з розумінням правдивості висловлення Дж. Лакоффа і М. Джонсона, “We understand a sentence as being true when our understanding of the sentence fits our understanding of the situation closely enough” [4: 169], розуміємо висловлення як неправдиве, якщо наше розуміння висловлення не відповідає нашому розумінню ситуації. Так, спробу маніпуляції переконаннями спостерігаємо в наступному прикладі:

At first he (Golitsin – I.P.) exposed a number of Russian agents and thus established his credentials. But then he embarked on his main thesis, which was that the entire Western intelligence system in Britain, France, Germany and America had been deeply penetrated by the KGB and systematically manipulated with clever disinformation put out by Moscow. According to Golitsin everything the West believed about Russia was wrong and they needed to start all over again with his help and interpretation of the truth (BNC) – адресата (представників західних спецслужб) намагаються переконати в правдивості пропозиції, в яку сам адресант (Голіцин) не вірить.

Крім обману, до категорії маніпуляції переконаннями відносимо таку форму впливу, як «переключення» уваги адресата на нерелевантну або менш важливу інформацію. При цьому нерелевантна інформація може бути цілком правдивою, але при регулярному повторі вона витісняє релевантну. Своєрідним «переключенням» на нерелевантну інформацію вважаємо й маніпулятивне мовчання, або замовчування, яке є предметом розгляду в наших попередніх статтях.

Подібним до попередньої форми є підсилення невірних і безпідставних переконань через висловлення підозр, інсинуацій, навідних питань (які містять потрібний варіант відповіді). Підбір лексичних одиниць з негативною конотацією та використання особливого тону підсилюють потенціал цієї форми, оскільки включають ще й маніпуляцію емоціями.

Щодо маніпуляції бажаннями, то вона базується на створенні в адресата ірраціональних, безпідставних бажань, тобто бажань, які не відповідають

його поглядам: “Subjectively irrational desires are phenomena in which motivation gets out of line with what one has the best on balance reason to do” [5]. До цієї категорії відносимо, наприклад, застосування реклами, яка формує в нас бажання купувати товари всупереч об’єктивно сформованим і усвідомленим потребам.

Спорідненою до зазначеної формою маніпуляції бажаннями є спокушання, яке полягає в спонуканні адресата до виконання дії, яку він вважає неправильною / неоптимальною за даних обставин. Спробу маніпуляції бажаннями (або опір їй) спостерігаємо в наступному прикладі:

So, Rosie, like a fool I let him manipulate me into working twice as hard as I imagined I would (BNC) – в адресата викликали бажання працювати, яке, на її думку, було ірраціональним.

Останній вид маніпуляції представлений маніпуляцією емоціями, за якої адресату нав’язують неадекватну, безпідставну емоцію (наприклад, гнів чи відчай). Якщо маніпуляція бажаннями є типовою для реклами, то маніпуляція емоціями регулярно застосовується в політичній комунікації, де самим лише тоном закликів можна нав’язувати неадекватні емоції багатотисячному колективному адресату. Іншим знаряддям боротьби в арсеналі маніпулятора емоціями є спеціально підібрана лексика з негативною конотацією. Обидва ці засоби, на жаль, перетворюють процес сучасної політичної комунікації на своєрідну антирекламу політичних опонентів.

Таким чином, маніпулятивний вплив на особу здійснюється через контроль її переконань, бажань і емоцій. З цих позицій, визначаємо маніпуляцію як вид навмисного й прихованого психологічного впливу, метою якого є збудження в адресата неусвідомлених і безпідставних для нього переконань, бажань і емоцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 2. – М.: Русский язык, 1979. – 779 с.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.— М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. — 344 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1975. – 846 с.
4. Lakoff G. and Johnson M. *Metaphors we live by*. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1980. – 256 p.

5. Noggle R. Manipulative actions: a conceptual and moral analysis// American Philosophical Quarterly. – 1996. – Volume 33, n. 1. – P. 43-56.

6. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 1428 p.